

Tilburg University

We hoeven toch niet alles te pikken?

Jonkers, Peter

Published in:
More. Nieuwsbrief Stichting Thomas More

Publication date:
2015

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Jonkers, P. (2015). We hoeven toch niet alles te pikken? De paradox van de tolerantie. *More. Nieuwsbrief Stichting Thomas More*, 101, 6-7.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De paradox van de tolerantie

WE HOEVEN TOCH NIET ALLES TE PIKKEN?

We vragen om begrip en vrijheid voor onszelf – maar in hoeverre kunnen we die ook werkelijk voor een ander opbrengen? Een essay over de tegenstrijdigheden van onze roep om tolerantie. Door Peter Jonkers

“We hoeven toch niet alles te pikken?” Deze veelgehoorde uitspraak vat onze dubbele gevoelens over tolerantie goed samen. Aan de ene kant eisen we het recht op om te mogen zeggen en doen wat we zelf willen. Aan de andere kant vinden we dat bepaalde opvattingen en manieren van doen, vooral dan die van anderen, echt niet door de beugel kunnen, zeker als we er zelf (over)last van hebben. Het gevoel van overlast is de laatste jaren behoorlijk toegenomen omdat onze samenleving veel pluriformer is geworden en we tegelijk in allerlei situaties steeds meer met elkaar te maken hebben. Waarom houden we er eigenlijk zo’n dubbele moraal op na over wat we wel en niet moeten pikken?

Onverschilligheid

In onze tijd zien we tolerantie vooral als onverschilligheid tegenover verschillen: iedereen mag zeggen en doen waar hij of zij zin in heeft zolang ik er niet te veel last van heb. Voor de rest trek ik me zo weinig mogelijk aan van de vreemde overtuigingen en de soms bizarre gedragingen van anderen. Nog minder vraag ik me af of ik wel kan instemmen met de diepere redenen daarvan, zowel intellectueel als emotioneel. ‘Leven en laten leven’ vat deze houding goed samen. We willen vooral met rust gelaten worden met onze eigenaardigheden en met de mensen die deze eigenaardigheden delen. We helpen onszelf daarbij graag een handje door ons in de mate van het mogelijke af te scheiden van mensen met werkelijk andere eigenaardigheden dan de onze, gewoonweg omdat we ons niet op ons gemak voelen bij hun manier van denken en leven. ‘Ons soort

keuken en toerisme naar verre oorden), maar om het vreemde dat ons verontrust omdat het binnenbreekt in onze manier van leven. Die vreemdheid verontrust ons omdat wij het gevoel hebben dat onze eigenheid, ons besef van identiteit daardoor wordt aangetast. Daardoor komen allerlei diep ingewortelde overtuigingen en manieren van doen op losse schroeven te staan en merken we tot onze ergernis dat de vanzelfsprekendheid die deze voor ons hebben door anderen niet helemaal of zelfs helemaal niet gedeeld wordt.

*Er zijn verschillen die ons
allesbehalve onverschillig laten*

mensen’ hebben tenminste ongeveer dezelfde opleiding, achtergrond, woonomgeving, vrijetijdsbesteding, vakantiebestemming, opvoedingsopvatting, enzovoort – en dat maakt het sociale verkeer een stuk comfortabeler. Paradoxaal genoeg proberen we dus onder het mom van een zo groot mogelijke tolerantie, de werkelijke verschillen: het vreemde, eigenaardige, bizarre, zo veel mogelijk buiten de deur te houden. De prijs van onze tolerantie is dus een hoge mate van maatschappelijke segregatie.

Aangetaste eigenheid

Als gevolg van allerlei ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen, zoals migratie, verstedelijking, nieuwe media enzovoort, slagen we er veel minder dan vroeger in om het vreemde op afstand te houden. Het gaat dan niet zozeer om het vreemde dat we interessant of aantrekkelijk vinden (bijvoorbeeld de exotische

Nu zit de confrontatie met een bepaalde mate van vreemdheid natuurlijk ingebakken in het menselijk leven. Kinderen wijzen ons er bijvoorbeeld vaak fijntjes op dat er ook andere manieren van leven zijn dan die waarin wij hen hebben opgevoed. Doorgaans vinden we ook wel een manier om daarmee om te gaan. Maar er zijn natuurlijk grenzen! Die worden vooral overschreden als we met een vreemdheid worden geconfronteerd die ons wel bijzonder diep raakt, maar die we niet kunnen integreren.

Op zo'n moment borrelen onderbuikgevoelens op, al dan niet aangewakkerd door populistische partijen en groeperingen, in een vertwijfelde poging om het verontrustend vreemde uit te bannen. Op die momenten merken

we dat er verschillen zijn die ons allesbehalve onverschillig laten, anders gezegd: dat we helemaal niet zo tolerant zijn als we dachten.

Deze situatie moet er ons toe aanzetten om opnieuw na te denken over wat tolerantie eigenlijk is. In tegenstelling tot de gemakzuchtige houding van onverschilligheid is tolerantie ten diepste een deugd die moeite kost, zoals het Latijnse woord 'tolerare' (het dragen van een last) al aanduidt.

Schadeprincipe

We spreken over tolerantie als deugd wanneer we afzien van het gebruik van onze fysieke, emotionele, intellectuele, of sociale macht in een situatie waarin we de mogelijkheid hebben om onze denkbeelden en onze manier van leven aan anderen op te leggen. Tolerantie is des te belangrijker wanneer we ervan overtuigd zijn dat onze ideeën en levenswijzen de enig geldige en gerechtvaardigde (acceptabele) zijn. De deugd van tolerantie betekent geenszins dat ik mijn eigen overtuigingen zou moeten opgeven, laat staan dat ze voor mij onverschillig zouden zijn, maar alleen dat ik mijn macht niet mag gebruiken om de overtuigingen van anderen de kop in te drukken, ook al vind ik dat ik daar alle reden toe heb. Tolerantie betekent dus dat ik

een onderscheid maak tussen waarheid en rechtvaardigheid, meer bepaald tussen de waarheid van mijn overtuigingen en het recht van anderen op hun eigen overtuigingen.

Betekent dit dat we dan maar alles moeten pikken? Nee, natuurlijk niet. Er zijn heel wat zaken die niet getolereerd worden en zelfs bij wet verboden zijn omdat ze indruisen tegen de menselijke waardigheid, of het samenleven onmogelijk maken. Traditioneel wordt in dit verband verwezen naar het 'schadeprincipe' om de grenzen van tolerantie aan te geven: ik mag zeggen en doen wat ik wil zolang ik de ander geen schade berokken. Op zich gezien is er met dit principe niets mis, maar het probleem is dat het begrip 'schade' allesbehalve eenduidig is. Naast gemakkelijk vast te stellen materiële en lichamelijke schade zijn er tal van verdoken vormen van schade die wel degelijk heel reëel zijn: denken we maar aan emotionele schade, geestelijke schade, schade aan onze leef- en woonomgeving, om nog maar te zwijgen van de schade die geleden wordt door mensen die zich daar om welke reden dan ook niet tegen kunnen verweren.

In een pluralistische samenleving als de onze zijn er weinig algemene regels die bepalen wat in concrete omstandigheden werkelijk schadelijk is en wat niet. We moeten steeds opnieuw naar een evenwicht zoeken tussen wat alleen maar onverdraaglijk is voor mij en wat ik dus maar moet tolereren, of ik dat nu leuk vind of niet, en datgene wat onverdraaglijk is op zich of op zijn minst voor een grote groep mensen. Een dergelijk evenwicht is steeds breekbaar en kan ook in de loop van de tijd verschuiven door beter inzicht in de schade die door bepaalde denkbeelden of handelingen wordt aangericht. Maar in ieder geval is hierdoor duidelijk geworden dat het geen zin heeft om nog langer de illusie te koesteren dat alle verschillen onverschillig zijn. In plaats daarvan moeten we opnieuw oog krijgen voor de verschillen die er wel degelijk toe doen, om van daaruit op zoek te gaan naar evenwichten die recht doen aan het plurale karakter van onze samenleving. Ook moeten we oog hebben voor de schade die bepaalde verschillen aanrichten, in het besef dat onze evenwichten steeds breekbaar zijn, en niemand helemaal tevreden zullen stellen.

Peter Jonkers is hoogleraar filosofie aan de Tilburg School of Catholic Theology in Utrecht.